

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
SI PROTECTIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Investește în oameni !

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013

Axa prioritară nr.1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție 1.5 “Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”

Titlul proiectului: “**Valorificarea identităților culturale în procesele globale**”

Beneficiar: **Academia Română**

Numărul de identificare al contractului: **POSDRU/89/1.5/S/59758**

Cercetător postdoc: Dr. Antonio Patraș
Expert coordonator: Prof.dr. Nicolae Mecu

Un critic român descoperă Occidentul. Memorialul de călătorie al lui E. Lovinescu

I. Voiajurile unui critic sedentar

Lovinescu întruchipează tipul „anticălătorului”¹ prin excelență, care-și culege informația din cărți, nu din viață. Odată plecat de acasă, iată ce-i mărturisește unui prieten, obișnuit probabil, în circumstanțe similare, cu știri ceva mai entuziaste: „Vilegiaturile astea sunt minunate, dar au un singur cusur: te pun în neputința de a lucra ceva. Într-o lună nu am citit decât 3 cărți! De scris, mai nimic”². Să fie criticul cu totul indiferent la lumea din jur? Nu-i exclus, de vreme ce percepe „intensitatea vieții” mai mult în textele lui Faguet decât în propria existență, pe care e nevoit s-o suporte parcă fără pic de plăcere. „Noroc că am avut de lucru!”³, notează în treacăt într-o epistolă către Mihail Dragomirescu, cu mulțumirea omului ce a reușit să se înfrângă pe sine, pasămite după mistuitoare lupte interioare.

Dar genul acesta de confesiuni – atenție! – vehiculează numai jumătate de adevăr: pentru că scrisul nu se afirmă niciodată, în cazul lui Lovinescu, ca expresie a unei voințe aflate în război continuu cu pofta de viață și de libertate. În fapt, scriitorul acceptă cu plăcere prizonieratul și nu părăsește cu una cu două masa de lucru. Faptul se explică nu prin cine știe ce drastice comandamente morale, autoimpuse cu cenobitică severitate, ci prin aceeași carență de vitalitate manifestată într-o serie de „acte reflexe” și într-o disciplină menită să suplinească lipsa organică de apetență pentru vreo activitate oarecare. Oricum (dincolo de motivația psihologică ori de amănuntul biografic, glisând mereu în inextricabil), nu degeaba au relevat comentatorii, ca marcă distinctivă a literaturii lovinesciene, insuficiența observației directe, luate pe viu (dovadă artificialitatea, aerul nefiresc, neverosimil al dialogurilor și situațiilor). Ce se pierde însă într-o parte se câștigă în cealaltă: deficitul de credibilitate din proza de ficțiune se compensează prin talentul portretistic și evocator, care-și dă întreaga măsură abia în *Memorii*.

Cine citește notele de călătorie ale lui Lovinescu observă lesne că autorul (dat fiind dezinteresul său pentru viață) nu excelează în ipostaza de observator pornit să surprindă ineditul lumii înconjurătoare. În

¹ Vezi Florin Faifer, *op.cit.*, p.20: „Hedonismul, această jubilație neîntreruptă, are un opozant: misodromia. Sînt câte unii care pur și simplu refuză să o ia din loc. Intimitatea camerei, preajma casei, cercul lor de gânduri, un grup de prieteni li se par de ajuns. La ce bun să-și tocească pingelele prin cine știe ce coclauri? Cu mare greu se învoiesc să plece, și atunci, nevoiți să-și iasă din tabieturi, nimic nu li-i pe plac. Dacă nu sînt prea cîrcotași, pun totul pe seama ironiei. Îi vom numi – *anticălători*”. Pentru astfel de oameni, soluția salvatoare rămîne evaziunea în imaginar: „Multe călătorii au un dublu al lor, un pandant în imaginar. Infidelitatea, voită sau nu, a unor descripții, fluxul asociativ, fișnind în extravagant și neverosimil, născocirea impertinentă (pe o claviatură mergînd de la plastic la jucăuș, de la sublim la grotesc) imprimă textului o mobilitate ce deplasează mereu, uneori derutant, linia de hotar. O dezmarginire pregătind fiesta imaginareului. Imaginarul, ca bucurie pură a evaziunii în nețarmurit” (ibidem, pp. 12-13).

² E. Lovinescu, *Scrisori și documente*, ed. cit., p. 136.

³ Apud Lucian Raicu, *E. Lovinescu: Construcția de sine*, în vol. *Calea de acces*, Editura Cartea Românească, București, 1982, p. 156.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

mijlocul naturii e de-a dreptul stingher. Nu are stofă nici de poet, nici de explorator. Privea probabil cu mirare la oamenii care se pasionează de geografie (știință empirică, ce presupune lucrul „pe teren”). Nici patima pentru drumeții n-o pricepea – la ce bun să te obosești atât doar pentru a strânge niște impresii? În fond, își va fi spus, singura călătorie care nu te dezamăgește niciodată este aceea „autour de chambre”, pentru că lasă imaginația să zburde în voie, fără să pretindă inserția în contingent, spectacolul dezagreabil al adaptării la mediu. Bine că din fragmentele memoriei se poate construi o lume paralelă, sieși suficientă, condesând bucățile de timp (procedeu „spațializării timpului” nu-i deloc nou) într-o geografie ideală, în spațiu... literar. De aceea, s-a observat adesea, ca să vorbească firesc despre realitate scriitorul trebuie mai întâi s-o poată uita. Îi rămâne în schimp posibilitatea reconstituirii în amintire. Lovinescu intuiuse de timpuriu avantajul naturii sale de sedentar incurabil. „Nu primim adevărata plăcere de la lucruri de-a dreptul, ci de la amintirea lor”, zice el undeva, fără a exclude totuși rolul hazardului ca ingredient necesar în alchimia existenței: „Călătoriile cele mai frumoase sunt legate de nepotriviri mărunte, pentru care suntem mai simțitori decât s-ar putea crede”⁴.

Criticul reia peste ani ideea și o nuanțează, în acord cu binecunoscuta teorie despre cele două fețe ale personalității sale, *i.e.* bovarismul ideologic (modernismul șcl.) *versus* „moldovenismul” temperamental (înclinațiile conservatoare). Considerând acum călătoria drept „o piatră de încercare sigură a polarizărilor sufletești”⁵, Lovinescu face distincție între categoria omului activ (pe plan social și nu numai), ce trăiește în prezent, se simte bine oriunde și manifestă o uimitoare „capacitate de adaptare succesivă”, și cealaltă, inferioară numeric, a oamenilor pasivi, obișnuiți să trăiască predilect în trecut. Reprezentanții primei categorii adoră, ceilalți detestă voiajul. Desigur. Dar, indiferent de reacție, numai procesul sufletesc declanșat de călătorie ar defini cu adevărat personalitatea cuiva. Logic, insul activ este curios, însă are memoria scurtă, pentru că-l atrage doar noutatea. Pe de altă parte, visătorul se refugiază în lumea trezită la viață de memoria sa afectivă și nu tresare decât atunci când recunoaște în jur vreun semn oarecare legat de trecut. Sau, cum spune Lovinescu: „Pentru astfel de oameni, depășiți de realitate, adevărata călătorie nu începe decât odată cu încetarea ei, sau chiar mult mai târziu, după scuturarea învelișului de amănunte discrepante, când sensul estetic și emotiv al călătoriei, scăpat din aderențele prezentului și ale discordanței, rămâne pur și se colorează de toată poezia amintirii”⁶.

II. Urme de pași pe nisip și pe apă

Din notele păstrate de pe urma periplului grecesc nimic personal nu iese în evidență, nici un accent mai îndrăzneț, măcar cu jumătate de ton, acolo, peste media unei corecte compoziții școlare⁷. Am crede că junele călător e orb cu desăvârșire, dacă n-am fi avertizați, de pe pozițiile unui platonism intransigent, asupra inutilității proastei îndeletniciri de a colecționa imagini: „Vedem noi oare vreodată ceea ce *este* cu adevărat? Sunt oare lucrurile așa cum ne par nouă?”⁸. Interogația retorică înlătură așadar, din capul locului, posibilitatea contemplării realității concrete și a imortalizării tranzitoriului, fie și sub forma albumului de imagini teaurizate în memoria afectivă. Să fim înțeleși: oricât ne-ar lua ochii, natura rămâne doar un banal

⁴ E. Lovinescu, *Opere*, ed. cit., vol. IV, p. 229.

⁵ Idem, *Memorii. Aqua forte*, ed. cit., p.279.

⁶ Ibidem, p.280. Cu siguranță Lovinescu nu înțelegea călătoria în felul lui Thibaudet: „călătoria pentru călătorie nu e un scop, e absența unui scop. (...) Trebuie să iubești călătoria puțin pentru ea însăși și mult pentru altceva” (vezi Thibaudet, *Stilul călătoriei*, în vol. *Reflecții*, Minerva, 1973, p. 316).

⁷ Observația ar justifica, astfel, opinia lui Mircea Zăciu, potrivit căreia „gustul călătoriei pentru plăcerea ei proprie, fără sensul utilitar, aproape că ne-a lipsit” (Mircea Zăciu, *Teritorii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, p. 21). Oricum, călătorul, dacă ține jurnal, face măcar involuntar proză, ca monsieur Jourdain, burghezul lui Molière, și asta deoarece călătoriile „sunt totuși literatură din punctul de vedere al structurii lor; călătoria, ca și orice text literar, este materializarea unui traseu virtual care se desfășoară independent de intenția și voința autorului, organizându-se într-o schemă epică definită” (cf. Mircea Angheliescu, *Literatura română și Orientul (secolele XVII-XIX)*, București, Ed. Minerva, 1977, p.114).

⁸ E. Lovinescu, *Opere*, ed. cit., vol. IV, p. 32.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

simbol în care se oglindesc eternele prototipuri. În aceste condiții, încercarea de a prinde ceva pe retină devine zadarnică vânare de vânt. Pura empirie se destramă în valuri de iluzie⁹.

Așa, o vagă senzație auditivă („Marea geme”), care promitea mult, nu se mai amplifică muzical, cum era de așteptat, până la presimțirea terifiantului zgomot de uragan, estompându-se în schimb în nefericite falduri retorice, fără pic de credibilitate: „Dar glasul ei nu e cântecul izvorului ce ademenește pe pescarul melancolic cu vrajele lui tainice, ci e cântecul sinistru și profetic al tristului bătrân Glaucos, care se plânge în ceasul său eolic” etc. Dezvățul de vorbe aduce la suprafață întreaga recuzită mitologică și expresivă, cândva prețuită drept spuma cunoștințelor unui elev sânguincios, de nota zece. Acceptabilă în limitele acestui exercițiu preliminar, simpatic doar ca paradă stilistică de acreditare, prodigialitatea ajunge treptat să paraziteze discursul și să-l stoarcă de vlagă. După avalanșa de referințe livrești, ne dăm seama că impresia inițială fusese greșit înțeleasă. În fapt, nu trecutul răsare din apele mării. Din contra, după chiar cuvintele călătorului, „marea tresare din nou la amintirea trecutului...”. Și cum tot am adus vorba, dacă ne amintim corect procedeul descris de Proust, în cazul de față raportul se inversează: realitatea e pur și simplu înființată acum de litera moartă a cărții, și nu recreată imaginar din sevele memoriei afective, ca în *À la recherche du temps perdu*...

Scriitorul insistase deja, într-unul din foiletoanele sale de tinerețe, asupra conversiunii emoțiilor estetice (care sunt directe, nemediate) în trăiri intelectuale, singurele făcute să bucure sufletul devoratorilor de artă și de literatură. Interesant e că timpul joacă și el un rol important, îndepărtându-l pe om de natura percepută nemijlocit cândva, în fragedă junețe: „Cu timpul, emoțiile estetice au devenit mai mult intelectuale. Nemaifiind în stare să avem emoții directe, pur estetice, nu admirăm fenomenele naturii, cât admirăm, prin amintiri și sugestii istorice, ruinile, tablourile vechi, sau proice altă operă de artă a trecutului. Istorismul ne-a deformat deci natura emoțiilor”¹⁰. Înainte deci de a formula teoria mutației valorilor estetice, impresionistul Lovinescu pare să privilegieze mai curând sensibilitatea paseistă, cu întregul cortegiu de emoții livrești, mediate de memorie și de intelect.

Astfel, în loc să fie percepută direct, în divers-fascinanta ei fenomenalitate, natura capătă un aspect decorativ, de carton, lăsându-se descifrată exclusiv în cheie alegorizantă, după metoda care făcea cândva gloria școlii unui Quintilian, de pildă. Nu ne mai surprinde, prin urmare, nici alternarea facilă de procedee, în scopul evitării monotoniei compoziționale.

Sufletul omului care scrie își doarme aici somnul de veci, toropit în minciuna vechilor basme. Așa, narcotizat cu otrava lecturilor obligatorii, istețul drumeț nu părăsește leagănul mitologic nici chiar atunci când parcă ar intenționa, în sfârșit, să transmită o emoție personală, sau măcar umbra unei trăiri cât de cât autentice. Oricât s-ar strădui să dea impresia vieții, discursul rămâne un *flatus voci* care funcționează în gol, hrănindu-se cu țărâna vorbelor moarte. Însă credința apriorică în ideea inconsistenței lumii concrete (certată cu orice prilej ca vinovată iluzie) îi facilitează călătorului evaziunea în universul formelor pure, plăsmuite de imaginația artistică. Intrarea în lume (dar și ieșirea din ea) se face aproape invariabil prin intermediul unor analogii construite, toate, după tipar livresc¹¹ (nici nu se putea altfel!), cam în felul acesta: apa „are aparența unei oglinzi lucii de Veneția...” iar priveștiștile sunt „ca niște peisaje măiestre de ale lui Claude Lorrain”.

Lovinescu recunoaște însă că imaginația livrescă i-a amputat simțul observației, copleșindu-i mintea și sufletul cu prestigiul legendar al unei civilizații de mult apuse: „Când am debarcat întâia oară în Grecia (1902), nu veneam pentru a vedea o țară necunoscută, ci numai pentru a o identifica cu Elada lecturilor mele, Elada zeilor tineri, a eroilor homerici și a lepedelor de marmură (...) *Imaginația este principiul convesiunii tuturor valorilor antice* (s. n.); ea e la baza legendei eroice a vechei Elade, a cărei supremă expresie literară

⁹ Potrivit lui Andrei Pleșu (*Pitoresc și melancolie*, Humanitas, 1992, p. 68), „peisajul adevărat nu reproduce natura, cât o imaginează, dacă nu de-a dreptul o instituie, după exigențele unei interiorități orientate anagogic”.

¹⁰ E. Lovinescu, *Paraleipomena*, în *Critice*, vol. II, ediție definitivă, editura „Ancora” S. Benvenisti&Co, București, 1926, p. 95.

¹¹ Vezi și Florin Faifer, op. cit., p. 23: „Pentru o persoană instruită, cu superstiția (ori mania) inofensivă, sau cu plăcerea de a controla mereu realitatea prin reminiscențe culte, cartea este aceea care guvernează călătoria propriu-zisă”.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

se găsește în poezia homerică”¹². Dar, după un timp, obosit probabil să tot confrunte imaginea din carte cu realitatea vie și năbădăioasă din fața ochilor săi, spre a le dibui mereu înșelătoarea asemănare, călătorul lasă condeiul jos, nu fără a încheia cu o frumoasă explicație: „Eu port în retina mea un Bosfor ideal”. Așadar, dacă viața imită arta (viziune mai curând manieristă decât... platoniciană), ochiul trebuie să se îndrepte spre veritabilele modele, acordând naturii privilegiul consolator de frumusețe imperfectă a copiei. Așa e, în lumea artei Lovinescu se simte mult mai în largul său decât pe creasta valurilor¹³.

Dar Lovinescu vorbește la fel de stereotip și în termeni tot așa de vagi și despre natură, și despre artă. Curiozitatea turistului Lovinescu pentru capodoperele artei occidentale se potolește destul de repede, ca orice excitație periferică, stârnită doar de presiunea factorilor externi. Patima pentru lectură și pentru cartea tipărită se dovedește, din nou, tiranică și exclusivistă, pentru că-și are rădăcinile înfipite adânc, în chiar miezul personalității criticului (edificate pe fondul lipsei de energie vitală): „Stau o clipă. Am o temere. M-aș întoarce... Am cetit atâtea asupra acestei *Cine*; în jurul ei stau atârinate atâtea ghirlânzi de laude seculare; peste dânsa s-a revărsat atâta entuziasm, încât o văd ca într-o aureolă. Pulberea de aur a timpului a încărcat-o de glorie și de poezie. Îmi va apărea ea *acum* (s.a.) așa cum o zăresc prin ochii atâtor artiști și poeți ce au preamărit-o și cântat-o?”¹⁴. Răspunsul e, se subînțelege, negativ, și reclamă refugiul în bibliotecă.

III. Italia. O poveste de dragoste

În proza de ficțiune Lovinescu nu preia decât rareori fragmentele descriptive, de a căror convenționalitate își va fi dat seama, lucid, ca și de falsitatea exaltării obligatorii, din moment ce ține să precizeze într-un loc, excedat de atâtea frumusețe: „Știu că e de rigoare să admiri toate acestea, să treci în extaz pe dinaintea unor frescuri șterse”. De aceea, secvențele „revizuite” sunt scoase cu precădere din alt gen de notații, de factură narativă, „realistă”, inserate preponderent în memorialul „italian” (vezi mai cu seamă „paginile florentine”). După excursia prin natură și instructivul itinerariu artistic, călătorul simte nevoia să se relaxeze într-un mod cât mai confortabil, ca un burghez ce știe să prețuiască și plăcerile spiritului, și binefacerile civilizației: „Admir totul ce are o valoare în sine sau numai dată de timp, dar fac o largă parte și simțului de modernitate. De aceea simt o mare plăcere când văd o gară largă și spațioasă, o stradă curată și plină de aer sau un otel cu tot confortul de care ai nevoie”¹⁵.

Relatarea voiajului în Italia conține într-o măsură mult mai mare observații luate „pe viu”, și abia din aceste notații se conturează, deocamdată prin ceață, liniile binecunoscutului autoportret psihologic din *Memoriile* de peste trei decenii. Contactul cu oamenii pare mai interesant chiar decât dialogul cu operele de artă, dar numai câtă vreme vizitatorul rămâne în expectativă și își păstrează dreptul de a asista din afară, ca simplu privitor, la spectacolul străzii. Lovinescu detestă băile de mulțime. Mizantrop moderat, se ferește de lume dintr-un instinct salubru, fără a o disprețui neapărat – preferă totuși să cultive, discret, plăcerile solitare, pe gustul celor puțini.

¹² E. Lovinescu, *Pe drumurile Eladei*, în *Critice*, vol. II, ed. cit., p. 156-157.

¹³ Am putea crede, după distincțiile pe care le face Andrei Pleșu în *Pitoresc și melancolie*, că E. Lovinescu e mai curând peisagist decât călător, un citadin prin excelență, care simte latura strict artistică, *recte* artificială, a naturii. Or, „peisagistul” se află la antipodul călătorului: „se numește peisagist cineva care, așezat dinaintea unei oglinzi, vede un peisaj”(op. cit., p. 53). În aceeași ordine de idei, „aparitia peisajului autonom este mai curând expresia unei crize de comunicare între natură și om”(ibidem, p. 17). Și, mai departe, „a avea sentimentul naturii în sens înalt nu înseamnă a *con-pătimi* vulgar cu ea, ci a avea sentimentul că natura este expresia unei interiorități diferite de a ta, chiar dacă ea se integrează, alături de a ta, interiorității globale a cosmosului”(ibidem, p. 51). În același sens vorbește și Călinescu: „A prețui natura înseamnă a descoperi în ea tablouri”(vezi G. Călinescu, *Domina bona*, în vol. *Pagini de estetică*, Antologie, prefață, note și bibliografie de Doina Rodina Hanu, Editura Albatros, București, 1990, p. 161).

¹⁴ Ibidem, p. 86.

¹⁵ Ibidem, p. 49.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Atitudinea nu e de condamnat, având în vedere excesiva familiaritate a italienilor (firea lor expansivă, volubilitatea șireată), în care criticul întrezărește trăsăturile așa zicând „meridionale” ale propriului neam, schimonosite însă teatral, ca pe o scenă de operetă. Afară, dacă nu te ferești la timp, băieții de prăvălie „îți aruncă praf în față”. O cameră bună de hotel se tocmește, apoi, după un veritabil ritual, jucat cu cea mai stridentă vervă actoricească. Hoție în toată regula, ce mai! Noroc de incidentele amuzante, prinse în pagină cu umorul firesc cerut de comicul situației și al caracterelor. La vestitele Arene din Verona, ca și în cazul celorlalte obiective turistice, scriitorul este întâmpinat de nelipsitul ghid care, constată el, resemnat, „ca să-mi probeze că știe românește mă înjură de d-zeu și recită un cântec pornografic”.

Comedia tocmelii și jecmăneala locvace formează de fapt spiritul viu al locului, surprins în scene pitorești, intens colorate, cu miez în genere anecdotic, de portret moral. Nu sunt trecute cu vederea nici detaliile vestimentare, nici comportamentele tipice, interesante foarte dacă ne gândim la perspectiva imagologică. În restaurante s-ar putea să întâlnești oricând „un ofițer ungar” aflat „în luna de miere cu o nemțoaică, căreia îi plac mult fructele zăhărite și ține cu prea multă dragoste la un *bubi* impertinent”¹⁶. Pe tren dai, în schimb, de „bărbați îmbrăcați în haine slinoase” și (motiv predilect, devenit clișeu) „unguroaice durdulii”. Unele amănunte rămân, totuși, pur decorative, fără alt rol decât acela de a fixa cadrul și de a sugera atmosfera. La hotel, un „gligan îmbrăcat în frac” te conduce în odaia, inevitabil, „proastă”, mobilată cu „un enorm pat de lemn, pe care trebuie să te opintești ca să te poți sui”. Dar, odată retras la adăpost, călătorul uită de necazuri și se arată dispus să încerce finalmente, de la distanță, fiorul admirației sale pentru peisaj (pentru că „din depărtare, priveliștea orașului se simplifică”), cauzat însă tot de trăirea retrospectivă, culeasă din cărți: „și așa cum șed la fereastră, mă apucă taina sfântă a lucrurilor ce nu mai sunt (s. n.). În fâșii luminoase se perindează istoria Veronei, și pentru fiecare epocă, *presimt mai mult decât văd* (s.n.), în noapte, urma întipărită în piatră”.

Ochiul se închide din nou la lumea din afară, trăgând peste lucruri cortina entuziasmului factice și a expresiilor lemnoase, ca în următorul fragment plasat strategic la final de text: „Privești la talazuri, privești la cer și atunci misterul infinitului nepătruns te cuprinde, ca dintr-un fund de mare se ridică în sufletul tău întrebări care te chinuiesc, te frământă și-ți umplu ochii de lacrimi...”¹⁷. Ei bine, din starea aceasta de prostrație autoscopică naratorul nu mai vrea să iasă decât în mod cu totul excepțional, când realitatea i se înfățișează în chipul unei femei frumoase, asemeni acelei „domnișoare triste” coborâtă parcă din tablourile „pe care pictorii Renașterii le-au zugrăvit așa de sublim”. Sensibil în grad maxim la chemarea „eternului feminin”, Lovinescu nu-și găsește cuvintele nici în aceste împrejurări delicate și sfârșește, ca întotdeauna, prin a vorbi în citate. Dar impresia nu mai pare așa artificială. Dincolo de vocabula moartă presimțim sâmburele unei emoții cu adevărat autentice, ca atunci când îi apare în față „o spălătoreasă viguroasă, tăiată din marmură albă ca o cibela frigiană”¹⁸. Comparația ne îndreptățește să presupunem existența unui fior strict estetic, care condiționează aprecierea. Însă analogia acceptă aici (faptul merită semnalat ca excepție!) reversibilitatea, sugerând suprapunerea trăirii estetice peste nedezmășita atracție erotică. Iată în ce termeni e percepută uneori arta: „o madonă de Roselli, cu pruncul în brațe, își arată obrazul ei rotund, gras și fără ideal”. Un aer gnostic, în linia doctrinelor dualiste, se degajă din formulările acestea tranșante (de nuanță... bovarică, nu-i așa?), atenuate doar rareori, sub presiunea efectului narcotizant al frumuseții plasticii feminine.

De aceea, probabil, proaspăt sosit în Florența, tânărul Lovinescu nu se mai extaziază la vederea monumentelor culturale, pe care se mulțumește să le menționeze succint (Arnul, Ponte Vecchio), reproducând apoi copios texte citite anterior din operele celor mai de seamă eroi ai cetății, de la Benvenuto Cellini la Michelangelo. Doar reprezentantele sexului slab îi mai câștigă atenția, când nu îl fascinează de-a dreptul, de cum le zărește mergând pe jos, „cu ovalul alungit al feței, de o culoare alb-mată, în care nu se

¹⁶ Ibidem, p. 43.

¹⁷ Ibidem, p. 45.

¹⁸ Ibidem, p. 63.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

vede nici un reflex roz, cu profilul delicat al nasului ce se termină într-un punct fin, ideal, ridicat cu nobleță în aerul pur al înserării, cu ochi negri de orientale peste cari sprâncenele par două lipitori prelungite până peste tâmpile”¹⁹. Amănuntul merită reținut, pentru că motivul iubirii florentine va reapărea obsesiv (am spus-o deja), într-o formă sau alta, în mai toate operele de imaginație ale criticului²⁰. Nici pe slujba religioasă la care participă nu pune preț, în pofida faptului că descrie acribios ritualul (e drept, la modul decorativ, neutru, fără umbră de sentiment religios) și găsește amuzantă înflăcărea predicatorului „tremurând din tot corpul *ca apucat de spasmul iubirii* (s. n.)”²¹.

Memoria culturală a Italiei, topos prin excelență estetic, joacă rolul unui afrodisiac care-l trezește la viață pe indiferentul turist. Nu însă pentru mult timp: când nu-i mai iese în cale nimic demn de interes (ceea ce tot trebuia să se întâmple până la urmă), autorul însemnărilor recurge din nou la citate (reproduce chiar un decret prin care s-a hotărât ridicarea Domului din Milano) – pesemne exclusiv din nevoia de a umple pagina, pentru că simțirea îi pare amorțită cu totul, iar eterna justificare vizând disproporția dintre intensitatea emoției și caracterul limitat al posibilităților de verbalizare („pentru a nu risipi vorbele în zadar descriind ce nu se poate descrie”²²), date fiind circumstanțele, nu izbutește să convingă pe nimeni.

IV. Viața nu e decât un citat dintr-o carte

Interesant e că Lovinescu, după ce obține doctoratul la Paris, în 1910, nu mai călătorește niciodată în străinătate. „Agende literare” consemnează numai o singură escapadă, după aproape două decenii, determinată de un profund sentiment al eșecului. Se pare că la mijloc va fi fost speranța recuperării unei „stări de grație”²³, literaturizată în textele de tinerețe, mai cu seamă în nuvele.²⁴ O formă de evaziune retrospectivă, poate, în căutarea timpului pierdut... Așa să fie oare?

Posibil. Oricum, dincolo de romanțioasa presupuziție, posteritatea nu va ști niciodată mai mult despre perioada aceasta de trei săptămâni din viața criticului. Însemnările precizează cu strictețe itinerariul, fără nici

¹⁹ Ibidem, p. 62.

²⁰ Motivul apare și în *Aripa morții*, și în *Comedia dragostei*, *Lulu* sau *Viață dublă*, pentru a fi reluat apoi în ciclul romanelor cu caracter pronunțat autobiografic. “Bizu însuși – constată judicios Gabriela Omăt –, personajul românesc recunoscut expres de E. Lovinescu drept autobiografic, păstrează între amintirile de neuitat același sejur florentin, cu nume neschimbate pentru personajele implicate în caruselul sentimental...” (E. Lovinescu, „*Sburătorul*”. *Agende literare*, ed. cit., vol. IV, p. 283).

²¹ E. Lovinescu, *Opere*, ed. cit., vol. IV, p. 82.

²² Ibidem, p. 77.

²³ Așa crede Gabriela Omăt: „de astă dată, o pură vacanță a fost în mod cert întreprinsă din nevoia de evadare și, mai ales, de regăsire de sine. 1932 fusese un an dintre cei mai agitați, l-am putea chiar considera traumatizant sub raportul relațiilor literare și umane ale lui E. Lovinescu, ca și în planul așteptatei confirmări a mult râvnitului statut de romancier”. (E. Lovinescu, „*Sburătorul*”. *Agende literare*, vol. IV, Ediție de Monica Lovinescu și Gabriela Omăt, Note de Alexandru George, Margareta Feraru și Gabriela Omăt, Editura Minerva, București, 2000, p. 281). „Dar dacă, atunci, la 20 de ani, nu putuse tăcea până la capăt, acum, în acest aprilie 1933, tenacele antrenament al închiderii în sine lucrează, și resorturile foarte personale ale călătoriei în Italia, cu prelungitul popas florentin, rămân nerostite. Este sigur însă că tema regăsirii unei stări de grație și, măcar intermitent, a sufletului tânăr care o cunoscuse este o cheie a subitului pelerinaj italian” (ibidem, p. 283).

²⁴ Dragostea florentină devine „leitmotivul unei frenezii a trăirii” (ibidem, p. 283). În *Prefața* la volumul de nuvele din 1906, Lovinescu mărturisește: “...venisem pentru întâiași dată la Florența. Voiam să mă reculeg în acest oraș al artei de multele oboseli ale tinereții mele și îmi propusesem totodată să-mi însemn în chip fugar impresiile. Aceste impresii nu trebuiau să aibă o țintă anumită; ele aveau să fie numai niște simple note asupra vieții pe care o trăiam în niște împrejurări cu totul deosebite. Întâmplarea le dăru o altă îndrumare. Din nehotărâte și fără îndrumare cum erau, ele începură a povesti o dramă. O femeie se amestecase în viața mea sufletească...”. Vezi, pentru detalii, notele Gabrielei Omăt din vol. E. Lovinescu, „*Sburătorul*”. *Agende literare*, ed. cit., vol. IV, pp. 281-283, din care merită reținut aici următorul pasaj: “Istoria tânărilor Leone (o anagramă destul de străvezie a lui E[ug]en Lo...) este o intensă, deși eșuată aventură sentimentală. Nu trebuie căutat mult pentru a regăsi, topite în trama nuvelei, paginile publicate în 1905 în *Epoca* despre Cascine și despre poezia Florenței. Va fi fost atât de impetuoasă această experiență, încât deznodământul ei ratat să rămână păstrat în surdină în adâncul memoriei, și chiar transfigurat? Va fi lucrat atât de persistent iradiația subitei vitalități – miraculoasă pentru cineva ce se crezuse tuberculos și muribund – înțepite de un neobișnuit incendiu afectiv? Avem confirmarea (sic!) prin subtextul simbolic al unui episod secundar din *Aripa morții*”.

UNIUNEA EUROPEANA

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
SI PROTECTIEI SOCIALE
AMPOSDRUFondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

o impresie personală, nimic. Doar notația seacă, de telegraf: „Plecat în Italia în dimineața zilei de 11 aprilie (marți) și întors la miezul nopții, marți, 2 mai *933. Trei săptămâni de călătorie. Itinerar. Plecat marți, 11, ora 7. Veneția, miercuri, 12, ora 3. Padova, joi, 13. 14 Florența, vineri seara, 8. Pisa, sâmbătă, 15. Fiesole, duminică, 16. –,- marți, 18, dies Ille (Cascinele). –,- miercuri, 19, Viale. Joi, 20, ora 3, Roma. (Vineri), 21, Quirinalele. Sâmbătă, 22, Tivoli. Duminică, 23, Nemi. Luni, 24, Ostia, catacombe. Marți, 25, Neapole, Solfatari. Miercuri, 26, Pompei. Joi, 27, Capri. Vineri, 28, Veneția, 12 noaptea. Luni, 1, plecare. Marți, 2, Buc, ora 12 noaptea. Reîntoarcerea din Italia”.

Oricâte conjecturi am face asupra mobilului ascuns al intempestivului voiaj, discreția criticului ne obligă la o rezervă pe măsură, avertizându-ne astfel în privința capcanei interpretărilor tendențios biografiste – atât de ispititoare, însă! De-am fi descoperit și alte asemenea pasaje enigmatice, nu știu la ce concluzii puteam ajunge... Noroc că în celelalte cazuri (spre exemplu, călătoria din 1935, la Karlsbad de data aceasta), autorul ne furnizează indicii ceva mai explicite: „Vineri, 26 apr. (1935). Tribulațiile plecării – *în condiții materiale și morale grele* (s.n.)”. Excursia are așadar niște cauze (boala, suferința) și un scop bine determinat: „începe cura marți dimineața, ora 6”. Consemnările din caiete nu mai par, iată, atât de misterioase. Ele ne spun foarte limpede că, în ciuda „condițiilor morale grele”, deși supus tratamentului care presupune respectarea unor prescripții constrângătoare, Lovinescu nu stă degeaba. Dimpotrivă! Vizitat de o muză binevoitoare, scrie întruna, cu frenezia dezlănțuită a unei tinereți redescoperite: „30 aprilie. încep roman *Diana* – fără pregătiri. Cea mai mare putere de activitate (până la 44 p. pe zi), program de lucru 8 ore, 6-8, 10-1, 3-6. Romanul isprăvit în 13 zile (416p.), apoi intercalări de scene până la 500 – isprăvit joi, ora 5 (16 mai)”.

Același gen de însemnări bifează apoi și periplul parizian: „Am venit la Paris ca să scriu 10 ore pe zi! Poate Fălticeni erau mai indicați”. Și, mai departe: „Programul meu e și făcut. Lucru de la 6-8; ape 8-10; lucru 10-1; liber 1-3; lucru 3-6; ape 6-8; culcare la 10”. Atâta dezinteres pentru lumea din jur e, într-adevăr, un fenomen curios, ba chiar strigător la cer²⁵. Nu se poate așa ceva: să mergi la Paris și să nu ieși din hotel toată ziua! Cu toată ciudățenia lui, faptul nu trebuie să ne mire. Să nu uităm că omul despre care vorbim trăiește exclusiv pentru scris. De aceea probabil și sugerează Eugen Simion existența unui blocaj psihic, ce ar motiva călătoria altfel decât prin cauze de ordin sentimental: „Lovinescu a mers la Paris, după 15 ani, ca să revadă locurile și emoțiile tinereții și, în primul rând, ca să poată scrie. Nu mai călătorește ca să vadă, ci ca să scrie”²⁶.

Așadar, voiajurile lui Lovinescu sfârșesc așa cum au început: în citat, în carte. Prin spațiul geografiei reale scriitorul a fost numai un călător fără voie, purtat de ici colo din pricini felurite, care n-au ținut de alegerea sa. Dacă ar fi să-l credem pe cuvânt (și de data aceasta n-avem ce face!), în singura călătorie adevărată scriitorul nu pleacă decât o dată cu încetarea tuturor celorlalte drumeții. Când viața nu mai tulbură cu zgomotul ei dansul neobosit al cuvintelor pe albul foilor de hârtie.

²⁵ „Cum poate călători un sedentar? Citind, de bună seamă” (constată și Florin Faifer, în studiul cu totul remarcabil al domniei sale, *Semnele lui Hermes. Memorialistica de călătorie (până la 1900) între real și imaginar*, ediția a doua, Editura Timpul, Iași, 2006 p. 19).

²⁶ Eugen Simion, *E. Lovinescu, scepticul mântuit*, ed. cit., vol. II, p. 8.